

ПРИВАТНА БІБЛІОТЕКА
ОСИПА І АНАСТАЗИ КОЧАН
ЗДА

Народна бібліотека ч. 5.

ТАЄМНИЦЯ АМЕРИКИ

або
Огляд Американської Культури Сперед
Христофора Колюмба.

З англійської переклав
М. Манчурак.

Ціна 15 центів.

ТОРОНТО 1920.

Накладом і з друкарні
"РОБІТНИЧОЇ КНИГ. І ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ"
516 Queen St. W. Toronto, Ont., Canada.

Народна бібліотека ч. 5.

ТАЄМНИЦЯ АМЕРИКИ

або
Огляд Американської Культури Сперед
Христофора Колюмба.

З англійської переклав
М. Манчурак.

Ціна 15 центів.

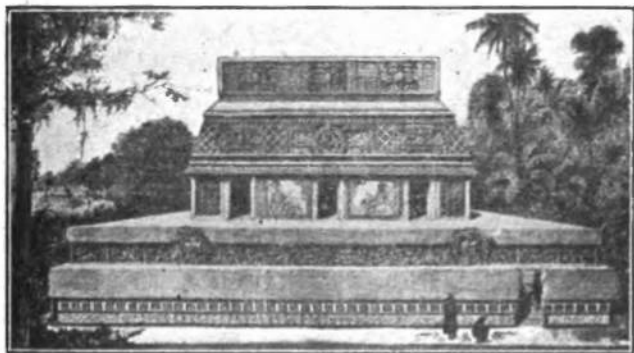
ТОРОНТО 1920.

Накладом і з друкарні
"РОБІТНИЧОЇ КНИГ. і ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ"
516 Queen St. W. Toronto, Ont., Canada,

ДИВОВИЖНА ЛЕГЕНДА АМЕРИКАНСЬКОГО КОНТИНЕНТУ СПЕРЕД КОЛЮМБА.

Святиня Маїв так як правдоподібно була за старих днів держави Маїв в Мексико.

Колюмб не знав, що він знайшов Америку. Се одна з світових трагедій, що ся славетна людина, поличкована на Гішпанськім Дворі людьми, які не варті були завязати йому черевика, переплив широкий Атлянтик, надибав новий світ для Гішпанії, а умер в злиднях, в нещастю і ланцюгах, незнаючи якого великого завойованя він доконав.

Він думав, що найшов пустопорожні береги другого боку Індії; і після скількох поколінь

іще трафілись люди, що думали, що Колюмб надібав пустелю, коли він зійшов на берег на Заході.

Але в дійсности Колюмб найшов контінент, який тисячі років назад був коном цивілізації, яка доконала великих річий і потім щезла. В Америці цвило жите перед тим, як Колюмб вишукав її. Вона була домом рас людей, які зробили дивовижні річи, виклали велитенські памятники, складаючи камінь на камінь, як робили Єгипетські будівничі, виклали величезні будинки на взбоцах гір, вистроїли і насадили висячі сади, як давні тераси Вавилону, видовбали печери і божниці на зразок старих ассирійських і, зорбивши сі всі річи, пішли в забуте. Коли ми думаємо про Америку з перед Колюмба, ми думаємо про дивні імперії, і про всі їхні історії, що гублять ся в темряві старовини. Тепер подивімо ся, яким той сьвіт був, куди Колюмб приплив, сьвіт в яким трепотіло жите з перед століть, нім він його знайшов. Хоч йому, той сьвіт, яко новому знаходькови, здав ся таким німим, як могила.

Славетна раса будівничих, які відійшли в забуте.

Як давно існує цивілізована істота, ми не можемо сказати. Записи доводять, що десять тисяч років тому назад були людські істоти, які

жили, робили і думали дуже подібно до того, як у нас дієть ся. В той час як на туманних, лісових Бритнійських Островах тамошні мешканці бігали голі між деревами і не дуже ріжнили ся від звірини, тоді були вже цивілізовані народи в Азії, в Північній Африці і на американсьім континенті.

Ще нім Колюмб відкрив Америку, там були американські раси, які будували дивовижні божниці та палаци, жили під дивними законами, робили добрі дороги, що є одним з найпевніщих доказів цивілізації, управляли рілю, так що її цінні плоди видавали ся в великім числі відмінних гатунків; так само там уже був поділ на класи, не меньше зазначений, як і в нас.

Далі видаєть ся дуже ясным, що заки сі раси стали цивілізованими, в Америці мали бути інші раси, які жили і робили, і від них пізніші приймили в спадщину їхне знане та інституції, як і ми дістали більшу частину наших законів, архітектури і наш густ в грецькій літературі від Римлян. Про тих давних людей ми не знаємо нічого певного, хіба те, що вони існували. Історія людини, на біду, дуже далека від своєї цілости.

Посьвідчене першого загощення до Америки було записане тисячу літ перед тим, як Колюмб відплив з Гішпанії. Було воно написане китайським подорожним Гуй-сіном. В мілких човнах Китайці обцдили вздовж берегів Спокійного

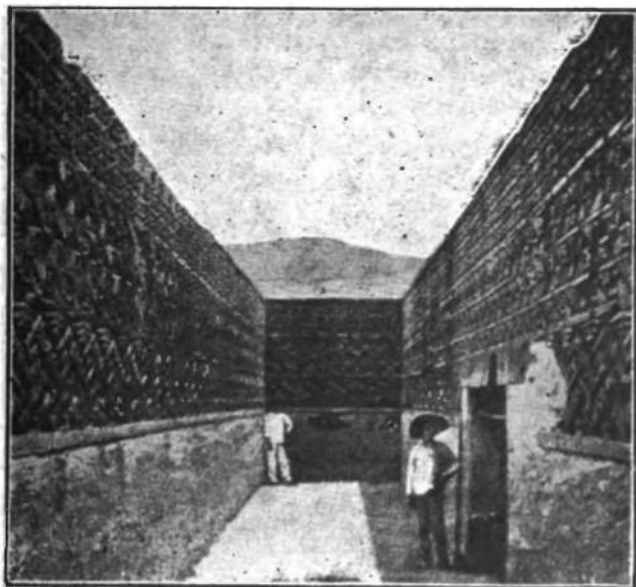
Океану аж до Камчатки, звідки можливо течія принесла їх до тієї землі, що ми звемо тепер Америкою. Се імя, мусимо запам'ятати, не було їй дане приблизно аж до року 1506, коли німецький професор Вальдзаймер заявив, що ся нова земля повинна бути названа після імени Америго Веспуччі, Гішпанського мореплавця, котрий встановив факт, що Колюмб знайшов не Індію, а новий континет. Китайські мандрівники були буддгійські черці. Перша земля знайдена ними була Мексико, а люди втій країні були або Ацтеки на перших щелях розвитку, або раса яка була до них.

Ті люди жили в домах, носили одержу плетену з кори рослин, їздили колесницями, запрягаючи биків, коней і сарни, але вони не мали зброї і не воювали. В сім вони не були подібні до тих головних рас, яких найшли Гішпанці в Америці, і котрі вони майже винищили.

Державний і суспільний устрій в Перу за панованя Інків.

В Перу була цивілізація Інків. Інки були монархи, котрі рядили далекоюяглою велелюдною перуанською країною. Вони звали себе дітьми сонця; державною релігією було сьвятковане сонця. Люди мало що не вклоняли ся своїм монархам; в сім вони не більше дурноваті від других націй більш недавних часів.

Скільки ми можемо висновити з гіспанських книжок про перуанських мешканців, так вони були ряджені добре і по правді, однак неза-

Видовбана перед-кімната в палаці колюми в Мітла,
Мексико.

лежності вони не мали. Можливо що вони знайшли систем рядження, після котрого кожний мав досить їсти і всяку потрібну одержу, що й було

надгородою за недостатчу волі.

Всі вони мали робити. Ледарство було переступством, не тому, що ледащі люди нещасливі, нездорові і дуже часто лихі, а тому що рядяча кляса, Інка і його родина, шляхта та урядники існували з робітників, а тому мали інтерес уважати, щоби всі робили. Звичайно, перуанські робітники тяжко не працювали і було їм дозволено перемінювати свій фах по певних упливах часу. Головна праця їхня була на рілі. Вся земля здібна до хліборобства була ділена що року поміж людьми. Частина, яку вони одержували, залежала від великості родини. Отже коли чоловік мав семеро дітей з початку року, а протягом року родили ся близнята, так він підчас слідуючого річного поділу ґрунтів мав дістати одинадцять частин замість девяти. Колиж у него вмерло котре з дітей, або жінка, тоді він мав полишити ту землю, яка для них була призначена.

Таке саме було що до вовни, котра була потрібна їм на одежу. Животини, котрих стригли, належали до держави. Зістрижену вовну складали в громадських коморах, а потім ділили поміж люди, однаково для кожного чоловіка, кожної жінки і кожної дитини. Під сею формою урядованя стародавні Перуанці здається жили в задоволеню. Там не було мети піклуватись тільки про самого себе, не було боротьби, але надгородою було те, що там не було

злиднів; батько не мав клопотати ся, як дістати всего для житя його родині, а мати не була змушена дивитись на свою голодну дитину.

Закони були тверді, карали всіх однаково, за винятком шляхти, яка могла робити, як їй хотіло ся. Судді були обовязані не тільки судити переступників, але мали висліджувати їх і арештовувати. Коли судді були недбайливі, так така само кара спадала на них, під яку мали підпастити ними непокарані злочинці.

Інки мали почтовий систем багато ліпше організований від котрої будь держави в Европі підчас гішпанського нападу на Америку. Листи і пакунки були вожені зі швидкостю 150 миль на день, але тільки для правлячої кляси. Найгіршим було в державі Інки те, що наука була "тільки про тих, хто панської крови". Безглуздна думка, що певна кляса має ліпшу кров від другої кляси, подибуєть ся скрізь поміж незакінчено-цівілізованими людьми. Це пропала вона ще й досі і в Америці.

Перуанці, котрих тримали в темноті, радо збирали армії на війни, що їхні керманичі без перестанку провадили на кордонах, щоб здобути більше і більше людей під владу дітий сонця. Коли на їхню країну наїхали Гішпанці, більшість народу не зхотіла щиро битись за рядячу клясу. Вони не брали участи в уряді. Чому, запитали самі себе, вони повинні були воювати? Як вони мусять мати панів, так чому не Гішпанців?

На їхню біду, вони не знали якими звірюками мали бути Гішпанці в їхній нестриманій жадобі золота. До гішпанського нападу все золото належало до Інків, котрі вживали його тільки на прикраси, а гірників, котрі виконували його для них, вони трактували полюдяному. Гішпанці, котрим було потрібне злото на гроші, довели правдивість тих слів, що "гроші є корінем усього лиха". Гішпанці поводитись з гірниками дуже зле. Усіх Перуанців повернули в рабство. Вони зруйнували дорогоцінні будинки Інків. Гішпани мало що позіставили від Божниці Сонця в Кузко, що була однією з найбільш величавих місцевостей сьвяткованя, яку коли знав сьвіт.

Ми подивляємо будинки та палаци Інків та Ацтеків, міркуючи, як вони могли ставити такі величезні будівлі. Вони не мали ні ліверів, а ні підіймаючої машинерії, яку ми уживаємо при будові. Не мали вони залізного струменту. Вони мусіли викочувати величезні каміні по спохилій площі до місця, де вони мали бути принасовані. Сі спохилости вони висипали з землі і розкидали їх по викоченю того, що їм було потрібне. Коли треба було котити каміня на велике віддалене, так тоді прилагоджувались на те дороги, і велика кількість людей потребувала ся пхати і котити його. В одній місцевості в Мексико, один такий камінь, мав-

ший чотири сотні тонів ваги, був перепханий сімнайцять (англійських) миль.

Віднайдене руїн раси Маїв.

Великий міст збудований Ацтеками в Мексико, на багато століть перед приїздом Колумба до Америки.

Ті дивовижні будівлі тих давних людей не знищились завдяки лише хуткому зростанню

тропічних рослин, котрі грубо вкрили занепадаючі мурі і захистили їх від руйнуючої атмосфери під покриттям свого зеленого життя. Тепер в багатьох місцевостях ті будинки відкопані, обчищені і стали видовищем цілого світа. Та на біду ми досягаємо знання про них коштом їхнього знищення, бо як тільки вони стають виставлені на вітер та дощі, так зараз починають розсипатись.

Рештки американської цивілізації до відкриття Америки Колюмбом, приходять до нас в найдужче вражаючій формі архітектури Ацтеків в Мексико, Інків в Перу і Маїв в Центральній Америці, головно в Юкатані, Гватемалі і Гондурасі. В горішніх місцевостях Мексико і Перу рослини не так без міри росли, як в лежачих низше непролазних, повних міязмами малярії, лісових землях Центральної Америки, а тому горішні місця руїн, хоч ще не всі досліджені, були там знані в великій більшості, в той час як тільки ось не давно довідались, що в Юкатані і Гватемалі є маяський тип штуки, який є посередком між штуками Ацтеків та Інків.

Тепер, однак, прогрес санітарної науки, забезпечуючи жите в Центральній Америці, дає спромогу управляти на подив плодovиту в садовну землю; а за розширенем індустрії пішли американські люди науки, жадібні прочитати таємницю історії того краю.

Перед тим як орати, земля там мусить бути очищена від густої рослинности, і по усуненню ліса та великої маси корчів, перед людськими очима зявляють ся фортеці та божниці, що були заховані від люського ока протягом тисячів років. Так, приміром, руїни Чіченіци, в Юкатані, про які зібрано найцікавіші легенди давних Американців, були відкопані дослідниками, котрі пустились туди за бостонською компанією, якої наміром було плекати банани на землі, де бананова рослина виростає сорок стіп високо протягом вісімнадцятьох місяців.

Так скоро ростуть рослини в сім горячім і вогкім підсоню, що пів цяля росту за 24 години є звичайною річню, а людина потребує ступити дваїцять кроків від колійвої дороги крізь трощу, щоб знайти себе так глибоко закритим зелениною, що палаючого сонця не видко і в полудне.

Чиж можемо ми дивувати ся, що навіть Кортес, йдучи в глиб тої країни, 400 років тому назад, з наміром завойованя, не завважив найбільше вражаючих останків старо-американської величи. Сих славетних руїн ніколи не бачило його око, так дуже вони були позаростали дивовижними рослинами.

Думають, що центрально-американські руїни цивілізації доколумбового приходу були незвісними передівсім тому, що рослини, які

охоронили їх до тепер, ховали їх; друге, що колиб і бачили їх очі відважних Європейців, так шанси були такі, що вони ніколи не вертали ся з сих рівникових капканів смерті, щоб розповісти дивовижну казку; а третє й тому, що тубольці не переховали про них переказів, а радніше уважали ті руїни за небезпечні місця.

Але всеж ми дістали ся в сумні середини сих глибоко похованих лісових божниць. Вздовж цілої країни вмершої американської цивілізації, від Мексико крізь Центральну Америку аж до Перу, зістали ся твори штуки Ацтеків, Маїв і Інків, хоч ріжнять ся назвами, але в дійсности вони те саме і містять в собі одно спільне оповідане.

Цитаделі, камінні будівлі і святині, поховані під деревами, або розсипаючись на боках горбів, доки вони самі стали здаватись горбами, були колись незвичайно штучною роботою пануючої тут раси, яка була по части войовничою, а в більшій мірі духовною. Ся раса, або каста, зананувала над плохим та підлягливим народом, колись войовничим, за помочию всеїстнуючої сили релігійних забобонів. Велике число людей жило так легко, як могло, під владою тієї касты. Правляча каста повирубувала на каміню історію своєї околиці; думають, що кожний камінь містить на собі історію повних п'ятьох років. Подвійний ряд тих ритованих камінів приводить до великої камяної божниці, котра

Різьба на будинку раси Маїв в Центральній Америці.

мала в найдальшій закутині гаю, страшне місце, де приносили в офіру людей, щоб заспокоїти лють розгніваних богів.

Припущене про вплив Єгипту і Атлантиду.

Правдоподібно ті благі люди жили здебільшого спокійно, застрашені тією страшною гаєю жертов. Відки правляча раса прийшла ніхто не знає. Здаєть ся вона мала мати звязь з давними Єгиптянами. Богато голов вирізблених на монолітах дуже подібні до єгипетських. Декотрі думають, що дуже давно, як се не ясні переданя кажуть нам, де тепер є середина Атлантийського Океану, колись була земля; і ся раса людей рядячих в Центральній Америці, в полудневій частині Північної Америки і в північній частині, Полудневої Америки, мала дістати ся до Західного Континенту через ще незатоплену тоді Атлантиду, яка лучила Східний Єгипет з Західним Єгиптом, і які обидва дуже змінились в великім протязі часу. Однак се можливо, бо і в Америці була рядяча кляса жерців, яка також істнувала в Єгипті. Обидві вони вживали ерогліфів і образцевого письма, а кімнати і сьвятині прикрашували пірамідами і дивачними ритуалами. —

Стародавні єгипетські попівські образцеві писаня також дивачно перемішані сьвяткованем звірят; те саме є на писаню давньої американсь-

кої попівської касти, яка найбільше прикрашувала каміня образцями звіря ягуара.

Як пам'ять про сі касти зникла, а їхні місця занепали і стали спустошені, ми можемо добре собі уявит, бо як не війною вони зістали знищені, так хоробою, бо се країна, де смерть приходить несподівано; тому велика більшість людий могла скоро забути про них, або згадувати їх з відразою.

Ми хотіли б прочитати їхню історію написану, а радше вириту ними самими глибоко і ясно на каміню побудованих ними сьвятинь; але ми не можемо. Ключа від їхнього альфавету ще не знайдено, хоч і думають дослідники тих символів, що вони можуть відчитати дати божниць. Вони думають, наприклад, що дата послідної інскрипції, вирізаної на моноліті в Квірігві, є около 535 років після Христа, або в часі, коли англійські предки почали мандрівку до Англії і відбирали її від бритийських Кельтів.

Прикладом того, що можна бачити і відгадати з розкопів осідку уряду раси Маї, ми можемо взяти хоч би Чіченіцу, в Юкатані.

Там є три квадратових милі руїн з поваленими стінами, різьбленим камінем і з сотками колюмн. В центрі тих руїн стоїть і фортеція і божниця разом, і піраміда на дев'ять терас облицьована камінем зі 104 сходами, що провадять до плятформи, котра має 40 стіп вздовж і 30 впоперек. В середній кімнаті містить ся капище. З

піраміди провадить до гори дорога, 25 стіп широка, а 300 стіп довга, до святої керниці; вздовж тієї дороги, під згуки музики, проходили полонені і дівчата для вбиття на жертву богови тієї божниці через кидання їх до керниці.

Коли Гішпанці полонили сі землі, вони понищили, як тільки могли, ті символи жорстокої віри; є запис, що Гішпанці здемолювали там, не менше, як 5000 ідолів, 13 престольних камінів і 197 ваз.

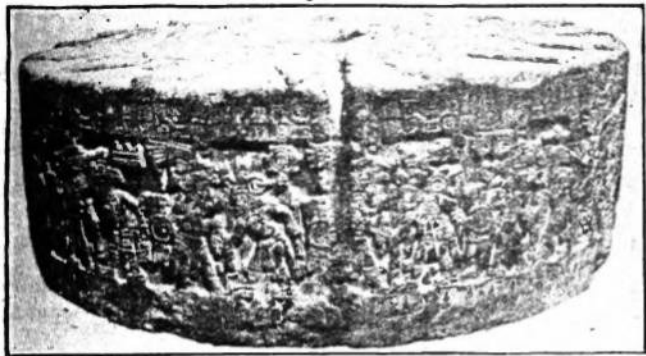
Що ся форма цивілізації, беручи штуку як її помічника і попівські закони, як її дух урядовання, була незвичайно поширена тоді, доводять величезні обшари руїн; лише ті руїни не з одного часу. Фактично, вони репрезентують багато соток років (майже тисячі) починаючи від стародавних божниць похованих в лісах Гватемалі і покинутих чого, чому і коли, ніхто тепер не знає, і кінчучи на великих будівлях в Мексико та Кузко, знайдених Гішпанцями.

Як давно сі стародавні будівничі були цивілізованими, ми не можемо сказати, але вони видно були вже цивілізованими тоді, як старі імперії були цивілізованими на Сході, а духово здаєть ся, вони, не були дуже нищі, коли цілком не нищі, від Гішпанців, котрі їх завоювали.

Знаряди за тих днів робили ся з каміня,

дерева або кісток. Тубольці мали добрі різці з них. Вони могли довбати, стругати і гострити з такимже може успіхом, хоч з багато більшим зусилем, як теперішні теслі або каменярі. Зуби людодержця і інших животин були в звичайнім уживаню, як ножі та пробивачі.

Ясно з сего, що цивілізація сих доколюмбівських Американців досягала високого розвитку в багатьох напрямках. Гішпанці цілком її знищили в Перу, і через цілі століття ніхто не

Жертівня, на котрій давні Ацтеки різали людей на офіру своїм богам.

подбав заступити її новою. Також та валюча дикість зруйнувала цивілізацію в Мексико, котра, століття до Колюмба, дала Америці систем урядованя й показувала дорогу житя.

Державний і суспільний устрій в Ацтеків.

Раса, котра рядила Мексиком, була раса Ацтеків. Ще й тепер велике число Ацтеків можна видіти в тій країні. Вони малі і грубковаті. Їхні чола і бороди надані взад, а тому їхні носи довгі. Їхні очі і волося чорні; їхній вираз тупий, але не понурий.

З Гішпанських писань ми знаємо багато де-чого про Ацтеків підчас гішпанського нападу. В Мексико, як і в Перу, населене було під владою монарха та шляхти. Вони мали отримувати військо для воєн, котрі рядяча кляса невгамовано провадили, і були тяжко обложені податками для отримання монархії і землевластників. Сі землевластники були дуже подібні до февдальної шляхти в Європі. Вони діставали свою землю від монарха на згоді, що мають бити ся за него, колиб він того не зажадав; влада шляхти над селянами була дуже велика. Там була, зрешти, збірка законів і систем суду, котрі притримували тиранію від надужить.

В кожному великому місті були судові палаци з судьями, котрих не можна було скинути за виключенем поповнення ними великих переступств. Се була охороньча сторожа, довго бажана нами і другими націями Європи. Без неї горожанська свобода не може існувати. Як уряд може скинути судіїв, котрі не виконують його волю,

як йому хочеться, тоді горожани не мають охорони проти кривди. Навіть монарх не міг відмінити постанови найвищого магістрату Ацтеків. Для отримання суддів були призначені гунта, а судді були у великій пошані. Сьвідки мали присягати, як вони роблять і в наших судах, що будуть говорити правду. Вони торкалися землі руками, а потім цілували їх. Се було покликуване Матері Землі засвідчити їхню добру віру. Ми цілуємо біблію з тієюж метою. Ми хочемо зробити справедливість вражаючою і гучною, вбираючи наших суддів в червоні шати стародавніх мод і в перуки з кінського волосу; таке саме робили і Ацтеки. Засуд смерти проголошував монарх з золотого оздобленого перлами трону з стрілою в одній руці, а з другою лежачою на людським черепі. Злодійство карали тяжко. Пійманого на крадіжжі на ринку можно було бити на місці злочину. Рабівників, приловлених коло кукурудзи або пютюну, карано смертею. Молодих людей, котрі напивалися, били часом до смерти; п'яну жінку побивали камінем. Карою за брехню було обпалюване волося грючим смерековим смолюскипом.

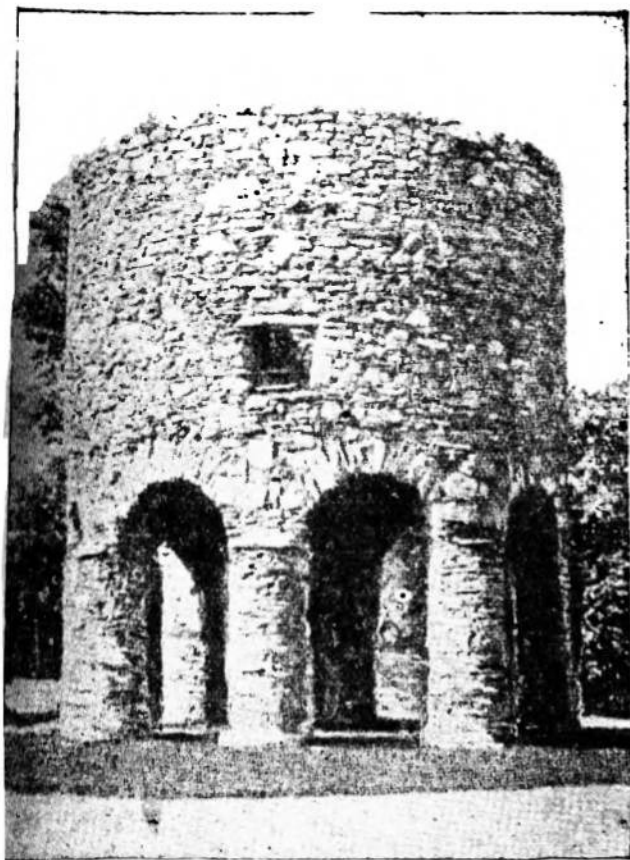
Головна пляма на цивілізації Ацтеків лежить в тім, що вона дала силу духовенсьтву, котре утримувало свій вплив та маючість жаданем вбивання людей в жертву мексиканським богам. Ми так довго незалежні від релігійної тиранії, що

нам годі зрозуміти, як нація могла терпіти такі страховища, які були звичайними в божницях Ацтеків. Пізніше в гішпанській інквізиції було уживано духовенством убивства з тієюж метою, з якою і месіканська гієрархія уживала його, з тими страшними методами офірованя людей.

Гішпанці мали спромогу забрати Мексико і Перу після тієї причини, після якої пізніше і самі були розбиті у війні і позбулись своєї імперії, котра була колись такою великою. Кожна людська раса, котра чинить війну, вкінці звичайно сама паде у війні. Се світовий закон, що хто жие за помочю меча, той і загини від него. Але ми повинні памятати се: люди ніколи не роблять воєн. Вони не „жиють за помочю меча“. Вони вмирають на те, щоб монарх і рядяча кляса могли підбити котру країну і осягнути більше влади. Ацтеки і Перуанці мали страждати за неспокійну захланність і нелюдськість своїх рядячих. Так само й гішпанський парід, і богато інших народів мали терпіти.

Варяги в Північній Америці.

В Північній Америці не знайдено слідів такої цивілізації, яка існувала в Полудневій та Середній Америці. Перший спомин про країну, котра тепер розділена між Злученими Державами та Канадою, подибуєть ся в думах

**Башта побудована в Америці Варягами століття перед
прибутєм Колумба.**

Варягів,*) в поемах, що були зложені про втримання в свіжості пам'ятку скандинавських героїв. Один з тих героїв на початку одинайцятого століття, перед тим як Вільям Завойовник вступив до Англії, звав ся Лейф Еріксон. Він почав від Ісландії, котра була щасливою і самостіною республікою протягом 400 років, і приплив на східний беріг Північної Америки, котру він назвав Вайнлянд.

Робили спроби довести, що ті місцевости, котрі він відвідав, мають бути Ньюфаундленд, Лябрадор, Нова Шкоція, Бостон і Род Айленд. Тубольці тих країн, в котрих перебули ті відважні морські плавуни, Варяги, були описані, як „темнокольорі і мізерно виглядаючи люди“. Вони мали великі очі, широкі щелени, а волосе на головах було чорне. Ще не певно, чи ті тубольці були Ескімоси, чи Індіани.

Варяги не зжили ся з тими стародавними Американцями, хтоб вони не були. Вони так ворожо поставились до Варягів, що Еріксон і його люди не могли осісти межі ними. Варяги відплили геть, і приблизно протягом шістьох соток років нічого не було знано про американський Континент.

---

*)Стара назва мешканців Скандинавії.

Походжене назви "Індіян" і винищене тієї раси в Північній Америці.

Дивно, що Американська людність до Колумба має називати ся "Індіанами", але се тому, що Колумб, коли зійшов на беріг в Центральній Америці, думав, що він дістав ся до Індії. Він шукав дороги до тієї країни, а Гішпанці зразу, швидче ніж спізнали сю помилку, назвали тубольців "Індіосами", іменем, котре стало уживати ся усіма.

Індіяни Північної Америки ділили ся на багато племен, і кожне племено мало свою власну мову. Між ними не зявилося такого дужого племена, котре-б могло накинути свою мову решті племен і так створити націю. Деякі з тих мов були подібні на "кашляне, гавкане і чихане"; деякі мали згуки, котрих ми цілком не уживаємо, подібні до зулуського "циканя". Вони складали ся з надзвичайно довгих слів. Ось приклад з мови Могавків: дейегнонгсе-дегрігадастірагеторва. Се буде по-нашому шварц до печі.

Коли перші Голяндські, Бритийські та Французські осадники зійшли на беріг Північної Америки, вони знайшли расу мешканців, котрі хоч і були трохи цивілізовані, та всеж мали багато добрих прикмет, і від них білі довідались багато доброго; приміром, про ліки, про будо-

ваня без залізного наченя, про польоване, рибацтво та про уживане капканів. Ті тубольці були здебільшого високі і дужи; вони мали високі кістки ланитів, горбаті носи, подібні до вірлячих, вузькі очи. Вони могли переносити змучене, голод, спрагу і біль з самовідреченем і хоробростою; але Індіани були хутко винищені хворобами, котрі занесли Європейці з собою.

Індіани жили в хатчинах, чи-то вигвамах, побудованих навколо великої галі, посередині, котра була уживана про релігійні святкованя, танці і віча, які вони звали "по-во". Індіани сиділи і спали на землі. Вони їли з горщика, уживаючи до того пальці або й ложки. Їхньою головною поживою були мясо і овочі. Управа рілі у них була нездала. Вони уживали деревляні плуги, а сапали патиками.

Чоловіки звичайно носили штани, а жінки спідниці; і ті, і другі завивали ся у рядна підчас холоду; а як вони хотіли бути цілком убраними, так чоловіки одягали на голову очіпок з піря і пацьорків. Дуже вони звертали увагу на свої прикраси. Кожний був татуйований і вимальований. Багатьох з них вирізували собі дірки в губах, або лицях і запихали туди кавалки кісток або каміня до збільшеня своєї краси.

Сі „Індіани“ знали переважно, де знайти джерела найчистішої води, найбогатші поклади глини, найліпший матеріял для краски, найтвердіший і наймякший камінь. Вони були також

Один з боків славетної історії Америки виритої на ка-
меню, котрої ніхто не може прочитати.

близькі дослідувачі природи. Вони могли з певністю сказати наперед про погоду, і більше запевняючо, як ми сьогодні. Вони поклоняли ся многим богам, вірували в духів і думали, що животини мають душі так само, як людські істоти. Вони не були войовничими від природи. Мир був в їхнім звичаю; племена часто гостили ся разом в дружбі і обдаровували одні одних. Але коли вони розпочинали війну, так тоді обидва боки були зрадливі, хитрі і жорстокі. Вони не тільки вбивали своїх ворогів, вони пожерали їх.

Чія вина, що такий довгий час між білими осадниками і тубольцями Північної Америки, була така жорстока і дика війна, тепер годі признати. З оповідань Фенімора Купера, довідуємось про добрий і злий бік індіанського характеру. Коли Індіяни були розлючені, вони поповнювали страшенні вчинки, а білі віддячували їм не меншим звірством. Але усі ті звірства поповнені з відкритем Америки можеб і не стались, якби білі були поводитись з червоними полюдяному, чемно і чесно, (уважаючи на те, що Індіяни мали право до земель, на яких вони і їхні батьки так довго жили,) і коли-б замість ворогів, зробили їх приятелями.

Сталось великою шкодою для цілого світа, що ті цивілізації в Перу і Мексико усунені з життя. З ними пропало багато знаня і практики, котрі були-б користними для людства. Ми згу-

били також, коли племена Північної Америки, замість захооченя до їхнього зросту, були зуст-

Дивачно різьблений камінь знайдений між руїнами в Гватемалі; він має п'ятдесят тон ваги.

річен; як дикі звірі, і давало ся їм "огненної води", як вони називали нашу бренді (гатунок

горівки), котра їх хутко здеморалізувала.

На щастє, ми взнали, як ліпше трактувати раси, залюднюючі країни, що кольонізовані нами. В Індії, Америці, на Тихоокеанських Островах та на Маляйськім Архіпелязі, ми подбали не втручувати ся більше, як того необхідно, в місцеве жите і звичаї. Наш уряд зучив тамошню мову, замість присилуваня тубольців виучувати нашу. Штуки і знаня тих країн були взяті під опіку. Під нашим рядженем тубольцям було вільно, і навіть помогало ся, зростати в їхній власний спосіб.

Якби сій штуці рядження слідували в Америці, так багато повних ненависти сторінок в історії зістались-би ненаписаними, а сьвіт був би навіть більше цікавим місцем, як він є тепер.

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ.

»Заморський Вістник« - се одинокий на цілу Північну Америку ілюстрований місячний журнал в українській мові.

»Заморський Вістник« містить в собі по-простому виложену науку, якої тепер так бракує нашим робітникам і фермерам, пояснюючи ту науку многими образками.

»Заморський Вістник« містить в собі зрозуміло для всіх написані виклади слідуючих наук:

Астрономія, Геологія, Географія, Арифметика, Альгебра, Геометрія, Механіка, Історія культури, Фізика, Опис народів, Головніщі події в Історії людства, Житє звірят і рослин, Ради про здоровле, Господарські поради, Як виховувати дітей, і багато иньшого.

»Заморський Вістник« подає огляд політичних подій, що стались протягом місяця.

»Заморський Вістник« можете передплатити своїм кривним або знакомим в Старім Краю!

Річна переплата в Канаді: на рік \$2.50ц. на півроку \$1.25ц. до Європи і Америки на рік \$2.75ц. Поодинокє число 25ц. Хто ще немає журналу, хай скорше вишле передплату на адресу:

ZAMORSKYJ VISTNYK

516 Queen Street W.

TORONTO, ONT. CANADA.

ЧИТАЙТЕ КНИЖКИ!

Накладом "Робітничої Книгарської і Видавничої Спілки" вийшли слідуєчі книжки:

Дарвінізм	80 ц.
Географія на укр. мові	80 ц.
Фільзофія Штуки	50 ц.
Перекази старинного сьвіта	35 ц.
Коли зійшло сонце	30 ц.
Про жіночу неволю	30 ц.
Початки укр. соц. в Галичині	25 ц.
Міжнародні Революційні Партії	25 ц.
Незвичайні дива природи	20 ц.
Як кров кружить в нашім тілі	15 ц.
Таємниця Америки	15 ц.
Попада в зільниці	15 ц.
Відроджене України	10 ц.
Як люди навчились числити	10 ц.
Робітничі пісні	10 ц.
З недоли наших батьків	5 ц.
Вода в природі	5 ц.
Земна Куля	5 ц.
Як мужик двох генералів вигодував	5 ц.
Боротьба о сонце	3 ц.

UKRAINSKA KNYHARNIA

516 QUEEN ST, W

TORONTO, ONT. CAN.